

Ingvild Rosseland Sandhaug

KORRUPSJONSBEKJEMPELSE

Særlig om norske virksomheters
ansvar for korrupsjon

GYLDENDAL

INGVILD ROSSELAND SANDHAUG

KORRUPSJONSBEKJEMPELSE

SÆRLIG OM NORSKE VIRKSOMHETERS ANSVAR FOR KORRUPSJON

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2020
1. utgave, 1. opplag 2020

ISBN 978-82-05-53402-5

Omslagsdesign: Gyldendal Akademisk
Layout: Bøk Oslo AS
Sats: HAVE A BOOK
Brødtekst: Minion 10,5/15 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven
eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR,
interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i
strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og
inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Denne boken tilsvare i all hovedsak min avhandling for ph.d.-graden, som jeg leverte i desember 2018. Den mest påfallende forskjellen mellom avhandlingen og denne boken er selve tittelen, som for avhandlingen var «Korrupsjonsbekjempelse i virksomhetsforhold». Foruten å være en noe tungvint tittel ga den, som påpekt av bedømmelseskomiteen, et litt for snevert inntrykk av hva denne undersøkelsen inneholder. Selv om siktemålet med undersøkelsen er å analysere hvordan man kan og bør regulere korrupsjonsbekjempelse i virksomhetsforhold, foretas det i denne boken også inngående analyser av korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven som sådan. Den nye tittelen er derfor et forsøk på en mer treffende temaangivelse. Spor av den opprinnelige tittelen vil du likevel finne når du leser denne boken. Jeg har ikke satt meg fore å gjøre drastiske revisjoner frem mot utgivelse, men har søkt å oppdatere noen av henvisningene til rettspraksis og språklige feiltreff og uklarheter. En fare ved å gå inn i en tekst som er bearbeidet gjennom nesten fem år, og gjøre endringer er at det blir følgefeil, som siden må rettes opp. Jeg har derfor latt det meste av avhandlingsteksten stå. Boken du er i ferd med å lese, har således blitt til gjennom tiden som stipendiat ved Det juridiske fakultet i Bergen. Jeg vil takke fakultetet og kollegiet der for gode år i regnet. Jeg vil også særlig takke Jon Petter Rui og Jørn Jacobsen, som var veiledere for avhandlingsprosjektet. Takk til Ida Kyhring og Gyldendal Norsk Forlag, som gir ut denne og andre doktorgradsavhandlinger.

Takk til min nærmeste familie, som er mine beste støttespillere.

Oslo, november 2019

Ingvild Rosseland Sandhaug

Innhold

DEL I INNLEDNING OG ANALYTISK RAMMEVERK	15
KAPITTEL 1 INNLEDNING	16
1.1 Tema	16
1.2 Problemstillinger og struktur	20
1.2.1 Hovedproblemstillingen	20
1.2.2 Delproblemstillinger og struktur	24
1.3 Metode	29
1.3.1 Innledning	29
1.3.2 Sammenlikning av fremmed rett	30
1.3.3 Sammenlikning av reguleringsmodeller	32
KAPITTEL 2 ANALYTISK RAMMEVERK	34
2.1 Innledning	34
2.2 Regulerings- og håndhevsingsstrategi	35
2.2.1 Reguleringsstrategienes bestanddeler	35
2.2.2 Ex ante / ex post	36
2.2.3 Reguleringsmodeller	37
2.3 Rettsstatlige prinsipper	39
2.3.1 Innledning	39
2.3.2 Prinsipper for kriminalisering og bruk av administrative sanksjoner	39
2.3.2.1 Innledning	39
2.3.2.2 Kriminaliseringsprinsippene	40
2.3.2.3 Prinsippene for bruk av administrative sanksjoner	42
2.3.2.4 Oppsummerende bemerkning	45
2.3.3 Det strafferettslige legalitetsprinsippet	46
2.3.3.1 Innledning	46
2.3.3.2 Hovedtrekk ved det strafferettslige legalitetsprinsippet	47
2.3.3.3 Presisjonskravet	48
2.3.4 Skyldprinsippet	51
2.4 Formålstjenlighet	56

DEL II INTERNASJONALE KONVENSJONER	59
KAPITTEL 3 INTERNASJONALE KONVENSJONER MOT KORRUPSJON	60
3.1 Innledning	60
3.2 OECD-konvensjonen mot bestikkelse av utenlandsk offentlig tjenestemann	62
3.2.1 Bakgrunn	62
3.2.2 Kriminalisering av bestikkelse	65
3.2.3 Handlingsalternativene	65
3.2.4 Bestikkelsesmiddel	68
3.2.5 Utenlandsk offentlig tjenestemann	69
3.2.6 Påvirkning	70
3.2.7 Skyldkrav, medvirkning og forsøk	72
3.2.8 Avsluttende bemerkning	73
3.3 Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon	74
3.3.1 Bakgrunn	74
3.3.2 Kriminalisering av korrupsjon	75
3.3.3 Bestikkelse	76
3.3.4 Påvirkningshandel	81
3.3.5 Avsluttende bemerkning	84
3.4 FN-konvensjonen mot korrupsjon	84
3.4.1 Bakgrunn	84
3.4.2 Bestikkelse	86
3.4.3 Underslag	89
3.4.4 Påvirkningshandel	90
3.4.5 Myndighetsmisbruk	91
3.4.6 Avsluttende bemerkninger	92
3.5 Avsluttende bemerkninger	93
DEL III NORSK KORRUPSJONSLOVGIVNING	97
KAPITTEL 4 INNLEDNING	98
KAPITTEL 5 KORRUPSJON	100
5.1 Innledning	100
5.2 Kriminalisering av korrupsjon	102
5.3 Handlingsalternativene	104
5.3.1 Mottakers handlingsalternativer	104
5.3.2 Givers handlingsalternativer	107
5.3.3 For seg eller andre	109
5.4 Tilknytningskrav	110
5.5 Bestikkelsesmiddel og rettsstridsreservasjon	114
5.5.1 Innledning	114
5.5.2 Fordelens økonomiske verdi	116

5.5.3	Partene	117
5.5.4	Formål	120
5.5.5	Åpenhet	125
5.5.6	Retningslinjer	128
5.6	Særlig om påvirkningshandel	129
5.7	Forsett og villfarelse	132
5.8	Kritikk	134
5.8.1	Utilbørlig fordel	134
5.8.2	Påvirkningshandel	138
5.9	Avsluttende bemerkninger	142
KAPITTEL 6 FORETAKSSTRAFF		144
6.1	Innledning	144
6.2	Straffebud er overtrådt	146
6.3	Skyldkravet	147
6.3.1	Innledning	147
6.3.2	Skyldkravet i straffeloven 1902 § 48a	147
6.3.3	Skyldkravet i straffeloven § 27	150
6.4	Tilknytningskravet	154
6.4.1	Innledning	154
6.4.2	Gjerningspersonens tilknytning til foretaket	155
6.4.3	Handlingens tilknytning til foretaket	159
6.5	Momenter ved vurderingen av om foretaksstraff skal anvendes	163
6.5.1	Innledning	163
6.5.2	Straffens preventive virkning	164
6.5.3	Lovbruddets grovhet	166
6.5.4	Om foretaket kunne ha forebygget lovbruddet	167
6.5.5	Foretakets interesse og eventuelle fordeler for dette	176
6.5.6	Foretakets økonomiske evne og andre reaksjoner	178
6.5.7	Overenskomst med fremmed stat forutsetter foretaksstraff	180
6.5.8	Andre momenter	181
6.6	Avsluttende bemerkninger	183
KAPITTEL 7 ERSTATNINGSANSVAR FOR SKADE VOLDT VED KORRUPSJON		185
7.1	Innledning	185
7.2	Bakgrunnen for og formålet med skadeserstatningsloven § 1-6	186
7.3	Vilkår for å kreve erstatning fra arbeidsgiver	188
7.4	Avsluttende bemerkninger	191
KAPITTEL 8 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER		193

DEL IV ALTERNATIVE REGULERINGSSTRATEGIER	199
KAPITTEL 9 INNLEDNING	200
KAPITTEL 10 AMERIKANSK RETT – FOREIGN CORRUPT PRACTICES ACT 1977	202
10.1 Innledning	202
10.2 Kriminalisering	203
10.2.1 Ansvarssubjekt	203
10.2.2 Bestikkelse	205
10.2.3 Regnskap, revisjon og intern kontroll	209
10.3 Håndheving	212
10.3.1 Håndhevingsorganene	212
10.3.2 Særskilte håndhevingsmekanismer og -verktøy	213
10.4 Avsluttende bemerkninger	219
KAPITTEL 11 ENGELSK RETT – UK BRIBERY ACT 2010	220
11.1 Innledning	220
11.2 Bakgrunn	223
11.3 Foretaksstraff for manglende korrupsjonsforebygging	227
11.3.1 Innledning	227
11.3.2 Ansvarssubjektet	228
11.3.3 Tilknytningskravet	231
11.3.4 Hensiktskravet	233
11.3.5 Bestikkelsen	236
11.3.5.1 Innledning	236
11.3.5.2 Handlingsalternativer og bestikkelsesmiddel	237
11.3.5.3 Skyldkravet	238
11.3.5.4 Mottaker	242
11.4 Adequate procedures	244
11.4.1 Innledning	244
11.4.2 Proporsjonalitet	246
11.4.3 Ledelsesansvar	247
11.4.4 Risikovurdering	249
11.4.5 «Due diligence»	252
11.4.6 Kommunikasjon og opplæring	254
11.4.7 Kontroll og evaluering	256
11.4.8 Avsluttende bemerkninger	257
11.5 Håndheving	258
11.5.1 Håndhevingsorganet	258
11.5.2 Særskilt håndhevingsmekanisme – DPA	260
11.6 Avsluttende bemerkninger	266

KAPITTEL 12 HVITVASKINGSLOVEN	268
12.1 Innledning	268
12.2 Hvitvasking	269
12.3 Rapporteringspliktige	271
12.4 Risikoprinsippet	272
12.5 Rutiner og ledelsesansvar	273
12.6 Risikobaserte tiltak	275
12.6.1 Innledning	275
12.6.2 Kundetiltak og løpende oppfølging	275
12.6.3 Undersøkelses- og rapporteringsplikt	277
12.6.4 Internkontroll	279
12.6.5 Opplæring	279
12.6.6 Vern mot negative reaksjoner som følge av rapportering og varslingssystemer	280
12.7 Håndheving	281
12.8 Avsluttende bemerkninger	285
 KAPITTEL 13 SAMMENLIKNENDE ANALYSE	 286
13.1 Innledning	286
13.2 Formål	287
13.3 Ansvar	291
13.3.1 Ansvarskonstruksjon	291
13.3.2 Skyldkrav	294
13.4 Reaksjon	295
13.5 Avsluttende bemerkninger	301
 DEL V KORRUPSJONSBEKJEMPELSE I VIRKSOMHETSFORHOLD	 303
 KAPITTEL 14 INNLEDNING	 304
 KAPITTEL 15 KORRUPSJONSBEKJEMPELSE PÅ STATLIG NIVÅ	 306
15.1 Innledning	306
15.2 Hybridmodellen	307
15.2.1 Skisse av hva den innebærer	307
15.2.2 Rettslig rammeverk	308
15.2.2.1 Straffbar korrupsjon har funnet sted	308
15.2.2.2 Korrupsjon har tilknytning til virksomheten	309
15.2.2.3 Mangelfull forebygging har muliggjort eller unnlatt å hindre korrupsjonen	311
15.2.2.4 Skyld	316
15.2.2.5 Straff	319

15.2.3	Rettsstatlige prinsipper	323
15.2.3.1	Innledning	323
15.2.3.2	Kriminaliseringsprinsippene	323
15.2.3.3	Det strafferettslige legalitetsprinsippet	325
15.2.4	Formålstjenlighet	326
15.3	Forebyggingsmodellen	328
15.3.1	Skisse av hva den innebærer	328
15.3.2	Rettslig rammeverk	331
15.3.2.1	Pliktsubjekter	331
15.3.2.2	Risikovurdering	335
15.3.2.3	Risikoreduserende tiltak	335
15.3.2.4	Løpende oppfølging	336
15.3.2.5	Plikt til å rapportere mistanke om korrupsjon	337
15.3.2.6	Administrative sanksjoner for alvorlig overtredelse	341
15.3.3	Håndheving	342
15.3.3.1	Håndhevingsstrategi	342
15.3.3.2	Pålegg og sanksjoner	347
15.3.4	Rettsstatlige prinsipper	348
15.3.4.1	Innledning	348
15.3.4.2	Prinsipper for bruk av administrative sanksjoner	348
15.3.4.3	Legalitetsprinsippet	350
15.3.5	Formålstjenlighet	352
15.4	Avsluttende bemerkninger	353
KAPITTEL 16 KORRUPSJONSBEKJEMPELSE PÅ VIRKSOMHETSNIVÅ		354
16.1	Innledning	354
16.2	Om risikovurdering som prosedyre	357
16.2.1	Innledning	357
16.2.2	Kunnskapsinnhenting og kartlegging av risiko	358
16.2.3	Analyse av foretakets risikobilde	360
16.2.4	Vurdering av videre risikohåndtering	361
16.3	Kategorisering av interne risikofaktorer	362
16.3.1	Innledning	362
16.3.2	Ledelsen	363
16.3.3	Ansatte	365
16.3.4	Mangelfulle finansielle kontroller	366
16.3.5	Manglende åpenhet	368
16.4	Tiltak for å avhjelpe intern risiko	369
16.4.1	Innledning	369
16.4.2	Tiltak for å avhjelpe risiko tilknyttet ledelsen	370
16.4.2.1	Det overordnede ledelsesansvaret	370
16.4.2.2	Etske retningslinjer/policy som styringsdokument	371
16.4.2.3	Delegering av ansvar og ansvarliggjøring	373

16.4.3	Tiltak for å avhjelpe risiko tilknyttet ansatte	373
16.4.3.1	Arbeidsrotasjon og etterkontroll	373
16.4.3.2	Opplæring	374
16.4.3.3	Insentivordninger og disiplin	375
16.4.4	Tiltak for � avhjelpe risiko tilknyttet mangelfulle finansielle kontroller	376
16.4.4.1	Tilfredsstillende finansielle kontroller	376
16.4.4.2	Standard for kundepleie og representasjon	377
16.4.5	Tiltak for � avhjelpe risiko tilknyttet manglende åpenhet	379
16.4.5.1	Intern rapportering	379
16.4.5.2	Varsling	380
16.4.5.3	Offentlighetsprinsippet i offentlig sektor	384
16.5	Kategorisering av eksterne risikofaktorer	386
16.5.1	Innledning	386
16.5.2	Tredjeparter	386
16.5.3	Risiko knyttet til offentlig anskaffelse	389
16.5.4	Land- og bransjerisiko	390
16.6	Tiltak for � avhjelpe ekstern risiko	391
16.6.1	Tiltak for � avhjelpe risiko tilknyttet tredjeparter	391
16.6.1.1	Antikorrupsjon i kontrakt	391
16.6.1.2	Due diligence	392
16.6.1.3	Ekstern varsling	396
16.6.2	Tiltak for � avhjelpe risiko ved offentlig anskaffelse	398
16.6.2.1	Lov om offentlig anskaffelse	398
16.6.3	Tiltak for � avhjelpe land- og bransjerisiko	399
16.7	Foretakets ansvar ved mistanke om korrupsjon	400
16.7.1	Hva kan forventes av foretaket ved mistanke om korrupsjon	400
16.7.2	Hvordan kan foretaket gå frem?	401
16.8	Avsluttende bemerkninger	403
KAPITTEL 17 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER		405
KAPITTEL 18 KILDER		412

DEL I

Innledning og analytisk rammeverk

Innledning

1.1 Tema

Temaet for denne boken er korrupsjonsbekjempelse i virksomhetsforhold. Temaet springer ut av en nasjonal og global enighet om at korrupsjon er et onde som må bekjempes.¹ Den såkalte «kampen mot korrupsjon» har pågått siden midten av 1990-tallet, da man for alvor erkjente at korrupsjon er et globalt anliggende.² Som følge av den erkjennelsen ble det utarbeidet en rekke internasjonale konvensjoner mot korrupsjon.³ De internasjonale konvensjonene har til felles at de uttrykker at det påligger hver enkelt stat å bidra til å bekjempe korrupsjonshandlinger.⁴

I denne boken er det nettopp korrupsjonsbekjempelse som er tema, og den overordnede problemstillingen er: «Hvordan kan og bør staten bekjempe korrupsjon i virksomhetsforhold?». Siktemålet er å undersøke hvordan staten kan regulere virksomhetens ansvar for korrupsjon på en måte som ivaretar formålet om å bekjempe

---

1 For eksempel kommet til uttrykk i fortalet til United Nations Convention against Corruption, 31. oktober 2003, FN, (*FN-konvensjonen mot korrupsjon 2003*) og ved revisjonen av de norske korrupsjonsbestemmelsene i straffeloven på begynnelsen av 2000-tallet, se Ot.prp. nr. 78 (2002–2003) s. 7.

2 Et historisk eksempel som kan trekkes frem som særlig viktig fordi det var et av de tidlige tegnene på at Verdensbanken skulle engasjere seg, var James Wolfensohns tale til Verdensbanken i 1996, hvor han blant annet snakket om «the cancer of corruption» og at Verdensbanken «will support international efforts to fight corruption [...]». James D. Wolfensohn, *People and Development*, 1996. I Norge førte blant annet Vannverkssaken og av nyere dato, Yara-saken og Telenor/Vimpelcom-saken til fornyet fokus på korrupsjon.

3 De mest sentrale for Norges vedkommende er OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, 21. november 1997, OECD, (*OECD-konvensjonen mot bestikkelse 1997*), Europarådets sivilrettslige og strafferettslige konvensjoner, som begge kom i 1999, og FN-konvensjonen mot korrupsjon 2003, se mer om dette nedenfor i kapittel 3.

4 Se fortaletene til ovennevnte konvensjoner.

korupsjon.⁵ I Norge har man i liten grad foretatt en prinsipiell vurdering av hvordan man skal bekjempe korupsjon, men har i stedet strukket seg svært langt for å oppfylle internasjonale forpliktelser og forventninger.⁶

Ordet «korupsjon» brukes ofte synonymt med «bestikkelse», men avhengig av hvilken definisjon man legger til grunn, kan det omfatte bestikkelse, påvirkningshandel, underslag i offentlig sektor, myndighetsmisbruk og nepotisme. Ser man for eksempel til litteraturen innenfor samfunnsvitenskap og økonomi, hvor korupsjon og politisk korupsjon er forsøkt definert, anføres korupsjon som alt fra «violation of law»⁷ til korupsjon som en form for ulikhet⁸ eller som en mer eller mindre ordinær markedsmekanisme.⁹ Bestikkelse anses likevel for å være den «klassiske» formen for korupsjon og hovedsakelig den formen man søker å bekjempe nasjonalt og gjennom internasjonale konvensjoner.¹⁰

Synet på korupsjon endret seg drastisk på midten av 1990-tallet. Selv om bestikkelser foretatt i Norge var kriminalisert, kunne man frem til 1996 få skattefradrag for bruk av bestikkelser i forbindelse med forretningsvirksomhet i utlandet.¹¹ Det som tidligere var ansett som «business as usual» ble, nærmest over natten, fordømt som en trussel mot demokratiet og rettsstaten og mot det frie økonomiske markedet.¹² Samtidig som man fikk en strengere holdning til bruk av bestikkelser, la man en større del av ansvaret på *foretaket som sådan*. Det ble særlig fremhevet fra OECDs side at foretaksansvaret står sentralt i kampen mot korupsjon.¹³ Historien

5 Problemstillingen blir ytterligere forklart nedenfor i kapittel 1.2.

6 Se mer om dette i kapittel 5.

7 Blant annet av James C. Scott, se Laura S. Underkuffler, *Captured by Evil: the Idea of Corruption in Law*, Yale University Press, 2013 s. 9.

8 Robert Williams, henv. i Underkuffler 2013 s. 24.

9 Markedsperspektivet anlegges, kanskje ikke overraskende, av økonomer, se Underkuffler 2013 s. 40. Laura Underkuffler foretar en grundig analyse av rådende definisjoner av og teorier om korupsjon og henviser videre til blant annet «samleverket» Arnold J. Heidenheimer og Michael Johnston, *Political corruption: concepts & contexts*, 3. utgave, New Brunswick, N.J. 2002, se Underkuffler 2013 særlig s. 7–53 med videre henvisninger.

10 Se kapittel 5 om kriminaliseringen av korupsjon i norsk rett og kapittel 3 om kriminaliseringsforpliktelsene i internasjonale konvensjoner.

11 Se Johs. Andenæs og Kjell V. Andorsen, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, Samlet utgave ved Kjell V. Andorsen., Oslo 2008 s. 424.

12 Se i samme retning, Robin Thrap-Meyer, *Korupsjon og straffelov: en studie av straffeloven §§ 112 og 113*, Oslo 2001 s. 17–18.

13 Se Pieth, *The responsibility of legal persons*, i Mark Pieth mfl. (red.), *The OECD Convention on Bribery: a commentary: a commentary on the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions of 21 November 1997*, Cambridge University Press, Cambridge 2007 s. 175.

viser at bestikklser har vært et virkemiddel for å få innpass på et nytt marked, få en nødvendig tillatelse eller vinne en anbudskonkurranse.¹⁴ I disse tilfellene ytes bestikkelsene av fysiske personer på vegne av foretak. Man har også eksempler på at ledere har utnyttet sin posisjon i et foretak til å motta personlige fordeler på foretakets bekostning.¹⁵ En forutsetning for i det hele tatt å kunne tale om *korrupsjon* er at noen utnytter en maktposisjon for personlig vinning.¹⁶ Korrupsjon vil således alltid ha tilknytning til en form for virksomhet i vid forstand, enten virksomheten tjener på korrupsjonen eller er å anse som fornærmet.

Norske myndigheter har også gitt uttrykk for at det påligger den enkelte virksomhet et ansvar for å bidra i kampen mot korrupsjon. I St.meld. nr. 10 (2008–2009) «Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi» uttalte daværende regjering at bekjempelse av korrupsjon utgjør et av hovedelementene for bedrifter som skal ivareta sitt samfunnsansvar i internasjonal virksomhet.¹⁷ Tilsvarende synspunkt kommer til uttrykk blant annet i Justiskomiteens innstilling til et lovforslag om et særskilt foretaksansvar for korrupsjon, i en artikkel på regjeringens hjemmesider fra 2016 og i rettspraksis.¹⁸ I tillegg til at norske myndigheter har gitt klart uttrykk for at man forventer at næringslivet inkorporerer antikorrupsjonsarbeid i samfunnsansvaret, er en del norske virksomheter underlagt regelverk i andre land som krever eller forutsetter antikorrupsjonsarbeid. Praktisk viktige eksempler er Foreign

14 Se for eksempel Statoil-Horton-saken, Norconsult-saken, Byggesøknads-saken og Unibuss-saken. Alle sakene er omtalt i Transparency International Norge, *Korrupsjonsdommer i Norge 2003–2016*, Oslo 2017.

15 Blant de mest kjente tilfellene er Vannverkssaken, hvor vannverkssjefen tappet interkommunale selskap for millionbeløp over flere tiår. Saken er omfattende behandlet av journalistene som bidro til å avdekke saken, i Siri Gedde-Dahl mfl., *Korrupsjon i Norge*, Oslo 2008. Andre eksempler er referert i Rt. 2012 s. 243 (Undervisningsbygg) og LB-2014-128355 (Felleskjøpet-saken), anke ikke tillatt fremmet i HR-2016-560-U.

16 Korrupsjon er definert på mange ulike måter. For eksempel definerer Transparency International korrupsjon som «the abuse of *entrusted power* for private gain» (min kursivering), se www.transparency.org/what-is-corruption (sist besøkt 6. oktober 2018), men felles for de fleste definisjoner er at minst én av partene innehar en form for myndighet, se Underkuffler 2013, som foretar en gjennomgang av de fleste teorier om korrupsjon i kapittel 1 s. 7–53.

17 Meld. St. 10 (2008–2009) s. 7.

18 Innst. 191 L (2016–2017) og https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/naringslivs-samarbeid-i-utlandet/innsikt/naringslivets_samfunnsansvar/id2076260/ (sist besøkt 23. april 2018). Se også Rt. 2013 s. 1025 avsnitt 40 og pressemelding i forbindelse med oppnevning av Knut Høivik til å utrede reglene om foretaksstraff og korrupsjon, tilgjengelig på <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/skal-se-pa-reglene-om-foretaksstraff-og-korrupsjon/id2603117/> (sist besøkt 28. oktober 2018).

Corrupt Practices Act 1977 i USA og Bribery Act 2010 i Storbritannia.¹⁹ Norske virksomheter spiller derfor en nøkkelrolle i kampen mot korrupsjon, og det gjør det naturlig å fokusere på virksomhetsansvaret.

Korrupsjon anses stadig av internasjonale organisasjoner og nasjonale myndigheter som et omfattende problem og som et vesentlig hinder for økonomisk og humanitær utvikling og stabilitet.²⁰ I Norge legger man til grunn at problemet ikke er systematisk, men det antas å være mørketall på korrupsjonsområdet.²¹ Siden 2003 har åtte saker om korrupsjon medført en form for straffansvar for et norsk selskap.²² Av disse er bare én sak avgjort av en domstol, mens de øvrige er avgjort ved at foretakene har vedtatt et forelegg.²³ I 2008 ble det innført en særregel om erstatningsansvar for skade voldt ved korrupsjon, men *ingen*, verken fysisk eller juridisk person, er ilagt et erstatningsansvar etter denne regelen.²⁴ Forholdet mellom det antatte omfanget av korrupsjon og antall saker som ender med straffe- eller erstatningsreaksjon i Norge, tilsier, *prima facie*, at det er noe som svikter i enten reguleringen eller håndhevingen av reglene mot korrupsjon, og at reguleringen av korrupsjonsbekjempelse i virksomhetsforhold derfor er moden for evaluering.

Undersøkelsens hovedproblemstilling og underproblemstillinger skal ytterligere presiseres og forklares nedenfor i punkt 1.2. Samtidig redegjøres det da for bokens struktur. I punkt 1.3 redegjøres det for undersøkelsens sammenliknende metode, mens det analytiske rammeverket for undersøkelsen drøftes i kapittel 2.

19 Eksempelvis inngikk Statoil en avtale med amerikanske myndigheter om å etterleve en rekke vilkår som følge av brudd på FCPA. Se mer om dette i kapittel 10.3.2. Se også om virkeområdet for Bribery Act i kapittel 11.3.

20 Se for eksempel OECD, *Ministerial Council Statement*, 1.–2. juni 2016 punkt 6 på s. 2 og *Report of the Secretary-General on the work of the Organization*, United Nations, 28. juni 2017 s. 9 punkt 25.

21 Se for eksempel ØKOKRIM, *Trusselvurdering (2015–2016) – Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet*, juli 2015.

22 Det inkluderer to saker mot Peab AS som ble avgjort etter utroskapsbestemmelsene siden handlingene skjedde før 2003, se om Ullevål-saken og Vannverk-saken i Domssamling av Transparency International Norge 2017. De øvrige foretakene det gjelder, er Statoil, Kristian Jebsen Rederi, Cabu Chartering, Sintef og Yara. For en gjengivelse av alle sakene, se Domssamling av Transparency International Norge 2017. Både Norconsult og Siemens har i denne perioden blitt frifunnet i spørsmål om foretaksstraff for korrupsjon, se Domssamling av Transparency International Norge 2017. I 2018 vedtok i tillegg TetraPak et forelegg på 3 millioner kroner for bestikkelse foretatt av en ansatt, se omtale i TOSLO-2018-153623 og Domssamling av Transparency International Norge 2019.

23 Domssamling av Transparency International Norge 2019.

24 Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) § 1-6.

1.2 Problemstillinger og struktur

1.2.1 Hovedproblemstillingen

Hovedproblemstillingen for denne undersøkelsen er som nevnt: Hvordan kan og bør staten bekjempe korrupsjon i virksomhetsforhold? Foruten en analyse av gjeldende regulering av virksomheters ansvar for korrupsjon innebærer undersøkelsen en analyse av hvordan staten kan og bør regulere virksomheters ansvar for korrupsjon. For å besvare denne problemstillingen er det ikke tilstrekkelig å foreta en rettsdogmatisk undersøkelse av gjeldende rett. Rettsdogmatiske analyser er egnet til å avklare hva rettstilstanden er, men gir i begrenset grad mulighet for å vurdere hvordan man alternativt kan eller bør regulere et bestemt rettsområde.²⁵ Problemstillingen fordrer at man i tillegg undersøker andre, sammenliknbare regelverk, og videre at man analyserer i hvilken grad regelverkene ivaretar formålet om å bekjempe korrupsjon i virksomhetsforhold. I denne boken undersøkes derfor både gjeldende korrupsjonslovgivning i Norge og alternative regelverk med samme eller liknende formål som den norske korrupsjonslovgivningen. Regelverkene blir deretter sammenliknet og generalisert til to teoretiske modeller for reguleringen av korrupsjonsbekjempelse i virksomhetsforhold. I forlengelsen av dette drøftes det hvordan den enkelte virksomhet kan bidra til å bekjempe korrupsjon, i tråd med de reguleringsmodellene som er skissert. Som ledd i den overordnede undersøkelsen av korrupsjonsbekjempelse i virksomhetsforhold undersøkes også en rekke delproblemstillinger, som presenteres i kapittel 1.2.2. I det følgende drøftes først den overordnede problemstillingen og sentrale avgrensninger.

Denne undersøkelsen handler på et overordnet nivå om hvilken strategi staten anlegger for å bekjempe et bestemt samfunnsproblem. Staten har, som lovgivende, utøvende og dømmende makt, både mulighet og makt til å legge til rette for korrupsjonsbekjempelse. Gjennom lovgivning, håndheving og rettspraksis legger staten premissene for det meste av virksomhetsutøvelse i Norge, deriblant premissene for hvordan norske foretak skal forholde seg til korrupsjon.²⁶ Den *måten* staten

25 Selv om rettsdogmatikk naturlig vil omfatte også *de lege ferenda*-drøftelser, begrenses vurderingen av det tilgjengelige rettskildematerialet. Om rettsdogmatikk, se blant andre Hans Petter Graver, «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger», *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 2008 s. 149–178.

26 Se implisitt samme retning, Marius Stub, *Tilsynsforvaltningens kontrollvirksomhet: undersøkelse og beslag i feltet mellom forvaltningsprosess og straffeprosess*, Oslo 2011 s. 43–44, som forklarer forholdet mellom normer, tilsyn og kontroll generelt. Se også Baldwin, Cave og Lodge, *Introduction: Regulation – the field and the developing agenda*, i Robert Baldwin mfl., *The Oxford handbook of regulation*, Oxford; New York 2010 s. 6–7.